Зарубіжні авторські зібрання

Фрідріх

Ніцше

Так мовив Заратустра

Книжка для всіх і ні для кого

Харків
«ФОЛІО»
2019

УДК 821.112.2+140.8
Н70

Серія «Зарубіжні авторські зібрання»
заснована у 2019 році

Переклад з німецької
А. В. Савченко

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова-Мєшкова

Ніцше Ф.

Н70 Так мовив Заратустра. Книжка для всіх і ні для кого / Фрідріх Ніцше; пер. з нім. А. В. Савченко; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мєшкова. — Харків: Фоліо, 2019. — 253 с. — (Зарубіжні авторські зібрання).
ISBN 978-966-03-8712-6.

Філософський роман «Так мовив Заратустра» — центральний твір німецького мислителя Фрідріха Вільгельма Ніцше, що розділив його творчість на дві частини — позитивну, стверджуючу ідеал надлюдини, і негативну, або етап «переоцінки усіх цінностей». Саме в цій роботі Ніцше висуває ідеал надлюдини, висловивши тим самим своє переконання в тому, що культурне самовдосконалення — це і є найголовніша моральна цінність, і в результаті його має з'явитися нова людина, що перевершить сучасників своїми морально-інтелектуальними якостями. Книга являє собою частково поетичний, частково філософський трактат, де розкривається позиція самого Ніцше відносно місця людини у суспільстві, розуміння життя, подорожей, пізнання себе і навколишнього світу, підкреслюється необхідність прямування власним шляхом.

УДК 821.112.2+140.8

© А. В. Савченко, переклад українською, 2019
© О. А. Гугалова-Мєшкова, художнє оформлення, 2019
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2019

ISBN 978-966-03-8712-6

ЧАСТИНА ПЕРША

Вступне слово Заратустри

1

Коли Заратустрі було тридцять років, полишив він свою батьківщину та озеро своєї батьківщини і пішов у гори. Тут насолоджувався він духом своїм та своєю самотністю і не стомлювався від них десять років. Але зрештою серце його змінилося й одного ранку прокинувся він удосвіта, став перед сонцем і промовив до нього так:

— О велике світило! Хіба було б ти щасливе, якби не мало, кому світити!

Десять років ти встаєш над моєю печерою: та тобі б остогидло твоє світло та цей шлях, якби мене тут не було, мого орла та моєї змії.

Але ми чекали на тебе щоранку, вбирали щедроти твої та благословляли тебе за це.

Поглянь! Мені набридла моя мудрість; як бджола, що зібрала забагато меду, переповнений я, мені потрібні руки, простягнуті до мене.

Я хочу дарувати та роздавати, допоки мудрі поміж людей знову не зрадіють своїй глупоті, а бідні — своєму багатству.

Для цього мушу спуститися униз: як ти робиш це ввечері, коли заходиш за море і несеш світло у царство мертвих, о щедротне світило!

Як і ти, мушу я зайти, загинути, як називають це люди, до яких я хочу спуститися.

Тож благослови мене, о спокійне око, що без заздрощів може споглядати навіть найбільше щастя!

Благослови келих, повний по вінця і готовий пролитися, щоб потекла вода з нього золотом і скрізь рознесла відблиски твого блаженства.

Поглянь! Цей келих знову хоче спорожніти, а Заратустра знову хоче стати людиною.

Так почалася загибель, захід Заратустри.

2

Заратустра спустився з гір на самоті, ніхто не трапився йому дорогою. Та коли він увійшов до лісу, раптом постав перед ним старець, що полишив свою святу обитель, щоб пошукати в лісі коріння. І так промовив старець до Заратустри:

— Не незнайомець мені цей подорожній: кілька років тому він проходив тут. Заратустрою звався. Та змінився він. Того разу ти ніс свій попіл на гору, а сьогодні хочеш свій вогонь віднести в долини? Не боїшся, що палія покарають?

Так, я пізнаю Заратустру. Чистий його погляд, а на вустах не приховується відраза. Чи не в цьому причина, що йде він, немов танцює?

Змінився Заратустра, дитиною став Заратустра, пробудився Заратустра: то що ж тобі треба поміж поснулих?

Як у морі жив ти у самоті, і море несло тебе. Ой лишенько, ти хочеш ступити на берег? Ой лишенько, ти хочеш знову самому волочити своє тіло?

Заратустра відповів:

— Я люблю людей.

— А нащо ж, — відказав святий, — я пішов у ліс та глушину? Хіба ж не тому, що любив понад усе людей?

Тепер я люблю Бога, а людей не люблю. Людина для мене надто недосконала. Любов до людей мене б убила.

Заратустра відповів:

— Що я казав про любов! Я несу людям подарунок.

— Не давай їм нічого, — сказав святий. Краще візьми у них щось і неси це з ними — це для них найбільше благо, якщо тільки воно й тобі на благо!

А якщо ти хочеш їм щось дати, то лише милостиню, і нехай вони ще й просять!

— Ні, — відповів Заратустра, — я не даю милостині. Для цього я недостатньо бідний.

Святий посміявся з Заратустри і сказав так:

— То гляди, щоб вони прийняли твої скарби. Вони з підозрою ставляться до самітників і не вірять, що ми приходимо, щоб дарувати.

Наші кроки лунають провулками надто самотньо для них. А коли, лежачи у ліжку, чують якусь людину, що задовго до сходу сонця вже кудись іде, то питають себе, напевне: «куди цей крадій пішов?»

Не ходи до людей і залишайся в лісі! Ходи вже краще до тварин! Чому ти не хочеш бути таким, як я — ведмедем поміж ведмедів, пташкою поміж пташок?

— А що робить святий у лісі? — запитав Заратустра.

Святий відповів:

— Я складаю пісні і співаю їх, і коли складаю пісні, то сміюся і плачу, і мугикаю, наспівуючи: тобто, славлю Бога.

Співом, плачем, сміхом та мугиканням славлю я Бога, мого Бога. Але що ти приніс нам у подарунок?

Коли Заратустра зачув ці слова, вклонився він святому та промовив:

— Що я можу вам дати! Та відпустіть мене швидше звідси, щоб я нічого у вас не забрав. — І так вони розійшлися, старець та чоловік, сміючись, як сміються двоє хлопчаків.

Але коли Заратустра зостався сам, так сказав він своєму серцю:

— Чи ж може таке бути! Невже цей старий святий у своєму лісі ще нічого не чув про те, що Бог помер!

3

Коли Заратустра прийшов до найближчого до лісу міста, то побачив багато людей, що зібралися на базарі — їм обіцяли показати канатоходця. І так промовив Заратустра до людей:

— Я навчу вас бути надлюдьми. Людина — це щось, що треба перебороти. Що ви зробили задля того, щоб подолати її?

Що для людини мавпа? Посміховисько чи нестерпний сором. І так само людина для надлюдини мусить бути посміховиськом або нестерпним соромом.

Ви пройшли шлях від черв'яка до людини, та багато чого в вас ще є черв'яком. Колись ви були мавпами, ще й зараз людина більше мавпа, ніж сама мавпа.

Навіть наймудріший з-поміж вас — теж лише протиріччя та щось середнє між рослиною та примарою. Та хіба я закликаю вас стати рослиною чи примарою?

Погляньте, я навчу вас бути надлюдьми.

Надлюдина — це сенс світу. Нехай скаже ваша воля: хай стане надлюдина сенсом світу.

Заклинаю вас, брати мої, залишайтеся вірні світові і не вірте тим, хто розповідає вам про понадземні сподівання.

Це інтригани, знають вони про це чи ні.

Вони зневажають життя, вони згасають, отруївши самих себе, від кого вже й Земля втомилася: то нехай вже помруть!

Колись святотатство було найбільшою провиною, але Бог помер, а з ним і ці богохульники. Найстрашніше тепер —хулити світ і шанувати нутро незбагненного більше за сенс світу!

Колись душа дивилася зневажливо на тіло: і тоді ця зневага була головною. Душа хотіла зробити його худим, мерзенним, зголоднілим. Так вона збиралася вислизнути з нього та світу.

О, ця душа сама була ще худою, мерзенною та зголодніло, і жорстокість була насолодою цієї душі!

Але й ви, брати мої, скажіть мені: що у вашому тілі свідчить про вашу душу? Чи ж ваша душа не убозтво, бруд та жалюгідне вдоволення?

Воістину, брудним потоком є людина. Треба бути морем, щоб увібрати цей брудний потік і не забруднитися.

Погляньте, я навчу вас бути надлюдиною: вона є тим морем, в якому може загинути ваша велика зневага.

Що найбільшого ви могли б пережити? — Годину великої зневаги. Годину, коли ваше щастя стане вам огидним, так само, як і ваш розум і доброчесність.

Годину, коли ви скажете: Що мені до власного щастя! Воно вбогість та бруд та мерзенне задоволення. Але моє щастя повинне виправдовувати своє існування!

Годину, коли ви скажете: Що мені до власного розуму! Чи жадає він знань, як лев — поживу? Він — убогість та бруд та мерзенне вдоволення!

Годину, коли ви скажете: Що мені до власної доброчесності! Ще ніколи не змушувала вона мене шаленіти. Як я втомився від мого добра та мого зла! Все є вбогістю та брудом та мерзенним вдоволенням!

Годину, коли ви скажете: Що мені до моєї справедливості! Я не бачу, щоб я палав та горів. Але справедливий палає та горить!

Годину, коли ви скажете: Що мені до власного співчуття! Хіба співчуття — не хрест, на якому розпинають того, хто любить людей? Але моє співчуття — не розп'яття.

Чи ви вже так говорили? Чи кричали вже так? Ох, якби я почув ті ваші крики!

Не гріх ваш — ваша невибагливість волає до неба, ваша жадібність навіть до ваших гріхів волає до неба!

Де ж та блискавка, що лизнула б вас своїм язиком? Де те безумство, що вам треба його прищепити?

Погляньте, я навчу вас бути надлюдиною: це вона та блискавка, вона те безумство!

Коли Заратустра так промовив, закричав хтось із натовпу: «Ми вже достатньо почули про канатохідця, то покажіть нам уже його!» І всі сміялися із Заратустри. А канатоходець подумав, що йдеться про нього, і взявся за справу.

4

А Заратустра дивився на людей і дивувався. Тоді він так промовив:

— Людина — то канат, напнутий між твариною та надлюдиною, — канат над прірвою.

Небезпечно ступати на нього, небезпечно йти по ньому, небезпечно озиратися, небезпечно здригнутися та зупинитися.

Що є великого в людині, то це те, що вона є мостом, а не ціллю, і любити в людині можна те, що вона є переходом і загибеллю.

Я люблю тих, хто живе, ніби приречений, бо йдуть над прірвою.

Я люблю тих, хто може глибоко зневажати, бо вони вміють і щиро шанувати, вони стріли туги за іншим берегом.

Я люблю не тих, хто шукає у зірках підстав, щоб загинути та стати жертвою, а тих, хто жертвує себе світу, щоб одного разу світ належав надлюдині.

Я люблю того, хто живе, щоб пізнати, і хто хоче пізнавати, аби одного разу стати надлюдиною. Тому хоче своєї загибелі.

Я люблю того, хто працює та винаходить, щоб збудувати будинок для надлюдини, і підготувати землю, тварин та рослини до неї: тому що так хоче своєї загибелі.

Я люблю того, хто любить свою доброчесність: бо доброчесність це бажання загинути та стріла туги за іншим берегом.

Я люблю того, хто не тримає для себе ні краплини духу, а хоче бути тільки духом своєї доброчесності — так він іде як дух мостом.

Я люблю того, хто зі своєї доброчесності створює собі укіс та злу долю, бо хоче жити лише заради своєї доброчесності, а інакше не жити.

Зміст

Частина перша 3
Частина друга 59
Частина третя 113
Частина четверта і остання 179